

УСНОІСТОРИЧНІ ДОКУМЕНТИ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ВДПУ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

В. С. Білоус

У статті розглянуто питання вивчення історії навчального закладу. Відображено роль та значення методу усної історії під час наукових досліджень. Висвітлено досвід використання методу усної історії у дослідженні історії Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Показано діяльність університетської бібліотеки щодо формування краєзнавчого фонду з історії Вінницького педуніверситету.

Ключові слова: *Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, усна історія, методи усної історії, краєзнавча робота бібліотеки, бібліотека Вінницького педуніверситету.*

The article deals with the issue of studying the history of the educational institution. The role and significance of the oral history method during scientific research is reflected. The experience of using the oral history method in the study of the history of Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University of Vinnytsia is highlighted. The activity of the university library regarding the formation of a local history fund on the history of the Vinnytsia Pedagogical University is shown.

Key words: *Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, oral history, methods of oral history, local history work of the library, library of Vinnytsia Pedagogical University.*

Вінницькому державному педагогічному університету імені Михайла Коцюбинського у 2022 р. виповнюється 110 років. Історія Вінницького педуніверситету тісно пов'язана зі становленням і розвитком педагогічної освіти на Поділлі. На кінець XIX ст. навчальні заклади за якісним показником не задовольняли потреби населення. Великою проблемою була низька кваліфікація вчителів. Однак Подільський край мав сприятливі передумови для успішного впровадження освітніх реформ. Були потрібні педагоги, які могли б навчати місцеве населення.

Наказ про створення у м. Вінниці Учительського інституту видали 5 червня 1912 року. У рік відкриття до інституту вступили 25 осіб, серед яких наймолодшим було 19 років, найстаршим – 29. Більшість із них уже мали педагогічну практику після закінчення семінарій, церковно-учительських шкіл і педкурсів, що діяли при гімназіях. Досить промовистим фактом є те, що Учительський інститут приймав не лише духовних осіб за походженням (як велося раніше), а світських і навіть простих мешканців. Кілька років після створення закладу кількість студентів коливалася від двадцяти до ста осіб. Поділу на відділення чи факультети тоді не було передбачено, тому випускники могли викладати будь-який предмет загальноосвітньої програми та працювати в міських училищах [5].

110 років із дня заснування Учительського інституту вмістили багато подій: революції, війни, повоєнні відбудови, голодомор, зміни державного устрою, економічні кризи тощо. Після чималої кількості трансформацій, Педагогічний університет пройшов великий та складний шлях становлення та розвитку. Історичні події, державна політика, керівництво навчального закладу, викладачі, співробітники та студенти всіх поколінь мали безпосередній вплив на його розбудову.

Найвища гордість Вінницького педагогічного – це понад сімдесят тисяч випускників, серед яких – славетна плеяда талановитих науковців, знаних не лише у нашій державі, але й далеко за її межами. Чимало випускників університету захистили кандидатські і докторські дисертації, стали заслуженими працівниками та відмінниками освіти України, справжніми майстрами педагогічної справи. Серед випускників педуніверситету – високі державні посадовці, керівники місцевого самоврядування різних рівнів, політики, письменники, діячі освіти й науки, відомі митці та спортсмени.

З 2015 р. посаду ректора обіймає заслужений працівник освіти і науки України, доктор педагогічних наук, професор Лазаренко Наталія Іванівна. Пройшовши шлях від студентки до ректора університету, Лазаренко Н. І. продовжує кращі традиції навчального закладу. Як людина професійно компетентна, творча й енергійна вона зуміла об'єднати викладачів у колектив однодумців, спроможних ефективно вирішувати питання щодо перспектив розвитку навчального закладу та професійної підготовки майбутніх учителів.

110-літній історичний досвід засвідчує місію Педуніверситету відповідно до пріоритетів: – навчати – готувати високопрофесійних, морально стійких, патріотичних фахівців, поєднуючи якісну викладацьку діяльність з належною організацією науково-дослідницької роботи, формувати у майбутніх фахівців потребу вдосконалення професійних якостей шляхом самоосвіти; – досліджувати – перетворювати наукову діяльність у пріоритетну галузь шляхом проведення актуальних досліджень і розробок, спрямованих на оновлення освітніх планів і програм, створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій інноваційного розвитку Педуніверситету, зростання його престижу в Україні та світі; – сприяти – засвоєнню моральних цінностей, формуванню національної самосвідомості, патріотизму, гуманістичних якостей, естетичних смаків, фізичної досконалості, готовності до самореалізації в професійній і громадській діяльності; – популяризувати та зберігати кращі традиції Педуніверситету, постійно перебувати в авангарді педагогічної галузі, вписуючи нові сторінки у величний літопис Подільського регіону [8].

Нині Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського є багатопрофільним закладом вищої освіти України IV рівня акредитації, готує нову генерацію професіоналів. Підготовка фахівців педагогічних, гуманітарних, мистецьких спеціальностей здійснюється за денною і заочною формою навчання на дев'ятох факультетах: природничо-географічному; філології й журналістики імені М. Стельмаха; фізичного виховання і спорту; історичному; іноземних мов; дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної; математики, фізики комп'ютерних наук; мистецтв і художньо-освітніх технологій; права, публічного управління та адміністрування та в інституті: педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Сьогодні Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського визначається своїми науковими здобутками та потужним науково-педагогічним потенціалом. Ефективно працюють наукові школи, які започатковані корифеями національної науки, щорічно захищаються докторські і кандидатські дисертації, публікуються монографії та наукові статті, зареєстровані і виходять фахові збірники наукових праць. [2, с. 61].

Практичне вирішення сучасних проблем освіти та культури неможливе без всебічного і достовірного відтворення всіх сторін національної історії, без осмислення історичного досвіду, зокрема і історії навчальних закладів, їх становлення та розвиток. З метою пізнання історичного минулого Вінницького педуніверситету, вивчалися архівні матеріали, документи, які знаходяться в державних архівах та у фондах Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки та зокрема в університетській книгозбірні.

Іноді через відсутність архівних документів єдиними і незамінними у справі з'ясування питань, які викликають цікавість дослідника стають усні джерела. Особливо важливими вважають джерела усного походження у локальних дослідженнях, метою яких є вивчення історії краю, родини, окремої установи.

Одним із важливих методів вивчення історії установи є метод усної історії. Усна історія як ділянка досліджень і метод збирання, зберігання й інтерпретації спогадів учасників подій минулого є найдавнішим способом історичного дослідження, що передував писемності, і одним з найсучасніших, починаючи із записів на аудіоплівку у XX ст. до цифрових технологій XXI ст. [6]. Це напрям історичного опису, що ґрунтується на використанні спогадів і особистих оцінок безпосередніх учасників чи очевидців описуваних подій; метод фіксації та обробки особливого різновиду історичних джерел – спогадів живих людей про пережиті події чи соціальні умови, записані, збережені і доступні для наукового використання [4].

Сучасне розуміння усної історії охоплює як процес усної передачі та запису спогадів, так і усі різні форми новостворених історичних документів, а також подальший аналіз отриманих першоджерел. Будь-яка інформація, зібрана і зафіксована дослідником у процесі вербального спілкування з людьми у вигляді розповідей про історичне минуле, цитування тощо є джерелами усної історії [7].

Потреба пізнання і розуміння історії університету, як важливої складової історії навчального закладу логічно призвели до переорієнтації дослідницьких стратегій, серед яких особливого значення набувають якісні методи дослідження усної історії, що надходять безпосередньо від людей, які працюють або колись працювали у навчальному закладі та є живими свідками його історії.

Використання якнайширшого кола доступних джерел, зіставлення та застосування різних методів отримання й аналізу інформації, використання методу усної історії дозволяє отримати більш точну картину минулого з історії навчального закладу. Фактично, що будь-який опис минулого навчального закладу є дослідженням, послідовною реконструкцією історії університету від його заснування до сьогодення.

Серед науковців-істориків та фахівців, які вивчали та продовжують вивчати питання історії Вінницького педуніверситету – викладачі та співробітники Вінницького державного педагогічного університету (Гусев С. О., Зінько Ю. А., Криворучко О. І., Подолинний А. М., Романюк І. М., Степанчук Ю. С. та багато інших).

Історія Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – яскрава сторінка становлення та відродження закладу вищої освіти на Поділлі, його досягнень і злетів. Досліджуючи історію університету активно використовується метод усної історії. Матеріали про історію університету, кафедру, окрему людину ґрунтуються на спогадах працівників, викладачів та випускників університету різних поколінь.

Серед методик дослідження використовується усне опитування, анкетування, польове дослідження, усні традиції у поясненні історичного минулого навчального закладу. Усна історія збирає усні спогади та особисті коментарі, що мають значення для історії, шляхом запису інтерв'ю. Інтерв'ю є усною історією лише тоді, коли воно записане, опрацьоване у певний спосіб, доступне в бібліотеці, архіві чи іншому сховищі, або ж відтворене у відносно дослівній формі у вигляді публікації» [4].

Збір усної історії передбачає прямий контакт з людьми – безпосередніми свідками подій, носіями інформації. У спілкуванні з ними гостріше відчувається сама проблема дослідження, усвідомлення моральних цінностей і життєвих орієнтирів, що притаманні освітянам різних поколінь.

Історія Вінницького педуніверситету – це доля людей, відданих справі освіти і виховання студентської молоді, сприяння науковим відкриттям і підтримка творчих особистостей, це життя кожного окремого викладача, а будь-яке життя має свій неоціненний інтерес, бо життя кожної окремої людини – це життя її народу, його традицій, це життя та розвиток колективу, в якому людина працювала та працює [1]. Біографії працівників університету, автобіографії, які зберігаються в архіві університету та у Вінницькому обласному архіві, відображають соціальні та культурні реалії, політичні й моральні цінності у різні часи. Викладачі, співробітники та студенти Вінницького педуніверситету є унікальним історичним джерелом під час дослідження історії навчального закладу. Автобіографія дає змогу зосередитися на індивідуальному житті, що вписане у безпосереднє соціокультурне середовище, отож роздуми особи про її власне життя та соціальне, політичне чи культурне середовище одночасно перебувають у полі уваги дослідника [4].

До реконструкції історії навчального закладу та написання видань про Вінницький педуніверситет активним чином долучаються ветерани університету, студенти, випускники, викладачі, співробітники університету та бібліотеки. Під час збору матеріалу використовуються спогади і оцінки працівників різних поколінь, чий особистий досвід мав значний вплив на розбудову Вінницького педагогічного університету.

Досліджуючи історію навчального закладу методом усної історії встановлюються важливі моменти із життя навчального закладу. Особливе місце при вивченні історії університету займають «польові дослідження» – процес збору потрібних матеріалів. Збираючи матеріали живих свідків, дослідники прагнуть записати їх спогади та вписати у сторінки історії Вінницького педуніверситету та загалом історії освіти нашої держави.

Посилення уваги до історії, культури, національних та етнічних проблем свого краю, до навчального закладу, його працівників потребує поглиблення змісту краєзнавчої роботи бібліотеки. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського використовує традиційні та активно впроваджує інноваційні методи і форми поширення краєзнавчих знань. Краєзнавча діяльність бібліотеки – складова бібліотечного краєзнавства, включає специфіку формування краєзнавчого фонду, відображення його в довідковому апараті бібліотеки, організацію обслуговування користувачів, краєзнавчу бібліографічно-інформаційну діяльність, науково-дослідну діяльність бібліотеки. Матеріалізований результат вивчення та дослідження історії навчального закладу відображено у видавничій продукції, яка люб'язно передається до фонду університетської бібліотеки. Першочергове значення в зв'язку з цим надається формуванню фонду краєзнавчої літератури. Краєзнавчий фонд є документальною базою краєзнавчої діяльності бібліотеки. Комплектування краєзнавчого фонду в бібліотеці педуніверситету здійснюється відповідно до загальної методики аналізу документного потоку, виявлення, відбору та замовлення краєзнавчих документів з урахуванням критеріїв їх краєзнавчої цінності. Саме книги з історії університету є цінним краєзнавчим фондом університетської бібліотеки.

Найстаріша книга з історії Вінницького педуніверситету, яка зберігається у фонді освітянської книгозбірні – Пшук І. П. Вінницький державний педагогічний інститут імені Миколи Островського : короткий історичний нарис. Вінниця, 1970. 76 с.

Кожний ювілей навчального закладу є важливим приводом для узагальнення та вивчення накопиченого досвіду, визначення пріоритетних напрямів подальшого розвитку у відповідності до вимог часу. Результат багаторічних досліджень історії Вінницького державного педагогічного університету викладено у ювілейних книгах та історичних нарисах (Вінницький державний педагогічний інститут : історичний нарис 1912–1992 / З. М. Грузман та ін. Вінниця : ВДПІ, 1992. 96 с.; Вінницький державний педагогічний інститут : історичний

нарис 1912-1997 / З. М. Грузман та ін. Вінниця, 1997. 134 с.; 90 років Вінницькому державному педагогічному університету імені Михайла Коцюбинського / А.М. Подолинний та ін. Вінниця : ВДПУ, 2002. 187 с.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (1912–2012) / О. В Шестопалюк та ін. Вінниця, 2012).

В університетській книгозбірні зосереджуються видання університету, праці викладачів, а також документи, що містять відомості про навчальний заклад, життя і творчість співробітників. Щорічно фонд поповнюється науковими записками ВДПУ, збірниками матеріалів обласних історико-краєзнавчих конференцій («Вінниця: минуле і сучасне»), які користуються великим попитом. До підготовки видань докладали зусилля викладачі, студенти, співробітники університету, працівники бібліотеки. Мета даних досліджень – відобразити особливості історичного розвитку та етапи становлення освітянського навчального закладу на Поділлі. Основне завдання видань – донести до сучасників розповідь про діяльність навчального закладу, його становлення та розбудову, показати досягнення та перспективи подальшого розвитку. У краєзнавчих виданнях з історії Вінницького педагогічного університету представлені важливі моменти життя закладу у контексті історії держави, освіти, відображені тенденції розвитку, проблеми і перспективи педагогічного закладу.

Важливе значення щодо популяризації матеріалів про Вінницький педагогічний університет належить періодичним виданням. Наразі Вінницький педуніверситет має 5 власних наукових періодичних видань (Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія). 2021 року на природничо-географічному факультеті створені та отримали державну реєстрацію друкованого ЗМІ три нових журнали: «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук», «Ландшафтознавство» та англomовне видання «Personality and Environment Issues» (Питання особистості та середовища). Також свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ отримало видання «Публічне управління і право: історія, теорія, практика».

Фахівці університетської бібліотеки зібрали багатий краєзнавчий матеріал про Вінницький педуніверситет та на його основі підготували бібліографічний показник, присвячений 100-річчю заснування Alma mater. Мета даного видання – надати викладачам, студентам, краєзнавцям, широкому колу читачів відомості про важливі події з історії університету [3].

Вивчення та збереження історії Вінницького педуніверситету, кожної кафедри та окремої людини, донесення її до прийдешніх поколінь – святий обов'язок сьогоденних поколінь. Дослідження історії університету, безумовно, сприяє процесу збору та обробки усних джерел, а головне, надає можливість зберегти частину народної пам'яті у процесі накопичення матеріалів для подальших досліджень історії, як окремої людини, установи так і освітянської справи загалом. Усна історія зберігає свідчення, які з часом можуть бути втрачені назавжди. Особливо важливе значення розвиток усної історії матиме для молодих поколінь освітян, які безпосередньо долучившись до відтворення історичного минулого своєї кафедри, зможуть зробити значний внесок у розвиток дослідження історії університету, педагогічної освіти регіону та України загалом. Досліджуючи історію Вінницького державного

педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського активно використовується метод усної історії, поглиблюючи знання про навчальний заклад, викладачів та студентів, які творили і творять сьогодні історію Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Список джерел та літератури

1. Білоус В.С. Усна історія як метод краєзнавчого дослідження історії бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. *Усна історія як важлива складова краєзнавчої діяльності* : матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. 21-22 жовтня 2014 р. м. Вінниця / Управ. культури і туризму Вінниц. облдержадмін., Вінниц. ОУНБ ім. К.А. Тімірязєва, Вінниц. обл. ін.-т після диплом. освіти пед. працівників, ГО. «Асоц. б-к Вінниччини». Вінниця, 2015. С. 59-63.
2. Білоус В., Лазаренко Н., Коломієць А. Університетська наука у міжнародному інформаційному просторі. *Витоки педагогічної майстерності* / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка : зб. наук. пр. Полтава, 2017. Вип. 19. С. 60–66.
3. Вінницькому державному педагогічному університету імені Михайла Коцюбинського – 100 років : бібліографічний покажчик / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, Бібліотека. Вінниця : ВДПУ, 2012. 52 с.
4. Кісь О. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади. *Україна Модерна*. Львів ; Київ, 2007. Ч. 11. С. 7-21.
5. Колесник Д. ВДПУ: як усе починалося. URL: http://st-gazeta.at.ua/news/vdpu_jak_use_pochinalosja/2017-10-12-1448.
6. Oral History Association. URL: <http://omega.dickinson.edu/organizations/oha/>.
7. Пастушенко Т. Метод усної історії усно історичні дослідження в Україні. URL: http://klio-mukolaiv.at.ua/prochutatu/usna_istorija.pdf.
8. Стратегічний план розвитку Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського на період до 2025 року. URL: <https://vspu.edu.ua/content/img/plan10n.pdf>.

УДК 027.53(477.44):94(093)

ДОЛІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ, ЯКИХ ОБ'ЄДНАЛА БІБЛІОТЕКА

Л. М. Слободян

У статті подано усноісторичні свідчення внутрішньо переміщених осіб під час російсько-української війни, які волею долі опинилися в Крижополі.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, російсько-українська війна.

The article presents oral history testimonies of internally displaced persons during the Russian-Ukrainian war who ended up in Kryzhopil.

Key words: internally displaced persons, Russian-Ukrainian war.

У нинішній складний історичний період для України, коли московія розпочала повномасштабну війну проти нашої Вітчизни, коли ворог підступно бомбить житлові квартали з мирними мешканцями, школи й дитсадки, лікарні й пологові будинки (верх цинізму), плюндрує міста і села, коли брудний чобіт рашистів зазіхнув на ясні зорі й тихі води, коли люди змушені покидати свої домівки, – усі працівники Комунального закладу «Публічна бібліотека Крижопільської селищної ради» чітко усвідомили, як діяти наразі.

Працівники Головної бібліотеки беруть участь у реалізації проєкту «Історію сьогодення пишемо разом» (запис спогадів переселенців, більшість з яких подано в даній статті).